

Augment constant de manlleus en la premsa catalana: una conseqüència de la mundialització?¹

*Continuous increase of loanwords in the Catalan press:
a consequence of globalization?*

Judit FREIXA AYMERICH
Universitat Pompeu Fabra

Data de recepció: 6 d'abril de 2018
Data d'acceptació: 5 de juny de 2018

RESUM

En els trenta anys de detecció de paraules noves a la premsa, l'Observatori de Neologia ha observat un creixement constant de la presència de manlleus d'altres llengües. Del 17,66 % de l'any 1989, s'ha arribat al màxim històric del 32,49 %. En tres dècades, doncs, l'espai de formació pròpia de paraules noves s'ha reduït notablement i a un ritme de mig punt anual de mitjana. En aquest article ens proposem de descriure aquest augment constant de la presència de manlleus en la premsa catalana d'àmplia difusió. Analitzarem el paper que hi fan les diferents llengües: primer l'anglès, que és la llengua que té més pes sobre el català; després el castellà, llengua de manlleu menys freqüent en els darrers anys, i finalment les altres llengües (francès, italià, alemany, basc, rus, japonès, àrab i encara d'altres). Finalment ens proposem de reflexionar sobre els motius que impulsen aquesta evolució. Partint de la base que la mundialització hi té un paper fonamental, volem veure de quina manera es materialitza i quina importància tenen altres factors com la poca permeabilitat als manlleus que presenten els diccionaris catalans, l'increment de llengües en l'escenari comunicatiu general, la baixa implantació de les propostes de normalització per evitar manlleus i la diversificació de fonts catalanes de premsa.

PARAULES CLAU: manlleus, llengua catalana, neologismes, mundialització, premsa.

ABSTRACT

In thirty years of detection of new words in the press, the Observatori de Neologia has observed a continuous increase of the presence of loanwords from other languages. From 17.66% in 1989, it has now reached a historic high of 32.49%. In three decades, the space of

CORRESPONDÈNCIA: Judit Freixa Aymerich. Universitat Pompeu Fabra. Departament de Traducció i Ciències del Llenguatge. Carrer de Roc Boronat, 138. 08018 Barcelona. A/I: <https://www.upf.edu/web/judit-freixa>. A/e: judit.freixa@upf.edu.

1. L'elaboració d'aquest article ha tingut el suport del projecte NEÓMETRO «La medición de la neologicidad y la diccionariabilidad de los neologismos del español», del Ministeri d'Economia i Competitivitat (ref. FFI2016-79129-P), finançat per l'Agència Estatal d'Investigació (AEI) i el Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER).

native word-formation has decreased significantly at an average of a half point per year. In this article we describe this continuous increase of loanwords in the large-readership Catalan press. We analyse the role played by different languages: firstly English, because it has a larger presence in the Catalan language; secondly Spanish, which has grown less common in recent times; and, lastly, other languages: French, Italian, German, Basque, Russian, Japanese, Arabic and so on. We propose that thought should be given to the reasons that prompt this evolution. Considering that globalisation plays a fundamental role, we seek to determine how it is materialised and how important other factors are, such as the low permeability of loanwords in Catalan dictionaries, the increased presence of different languages in the general communication scenario, the scant implementation of standardisation proposals aimed to avoid loanwords, and the diversification of Catalan press sources.

KEYWORDS: loanwords, Catalan, neologisms, globalisation, media.

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1989, quan l'Observatori de Neologia² va començar la seva tasca de buidatge de textos de premsa per detectar les paraules noves que hi apareixen, el percentatge de manlleus era del 17,66 % i l'any 2017 el percentatge de manlleus ha arribat al màxim històric del 32,49 %. En tres dècades, doncs, l'espai de formació pròpia de paraules noves s'ha reduït notablement i a un ritme de mig punt anual de mitjana. En aquest article ens proposem de descriure aquest augment constant de la presència de manlleus en la premsa catalana d'àmplia difusió, analitzar el paper que hi fan les diferents llengües i reflexionar sobre els motius que impulsen aquesta evolució. Partint de la base que la mundialització hi té un paper important, volem veure de quina manera es materialitza i quins altres factors hi intervenen.

D'acord amb el diccionari normatiu, considerem manlleus els elements lingüístics (en aquest cas, lèxics) que passen d'una llengua a una altra (en aquest cas, de qualsevol llengua cap al català). Com que els manlleus formen part de les estratègies de les llengües per actualitzar el seu cabal lèxic, el català ha utilitzat aquesta estratègia al llarg de la seva història, però en aquest article ens interessem només pels manlleus neològics i, d'acord amb el criteri lexicogràfic que fa servir l'Observatori de Neologia, considerarem neològics tots els manlleus que documentem en l'ús i que no apareixen en els diccionaris de referència³ i, doncs, assumim que en el nostre corpus d'anàlisi hi ha manlleus antics (i que no han estat incorporats en els diccionaris per motius diversos), a banda dels manlleus nous.

Que la llengua catalana rep cada vegada més manlleus no és una novetat; només per posar un exemple, Rull (2000: 18) ja atribuïa aquest fet a la globalització: «Darre-rament la humanitat ha viscut diversos canvis de significació sociològica majúscula

2. <https://www.upf.edu/web/obneo>.

3. En aquest cas, els diccionaris de referència són el *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC2, 2007, versió en línia) i el *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC, 1998, versió en línia).

entre els quals la revolució tecnològica i, a conseqüència d'aquesta, el fenomen conegut com a *globalització*. És previsible, doncs, que en el nostre món hi hagi més transvasaments de tota mena: humans, culturals, econòmics... i també lingüístics. La llengua, doncs, és receptora, cada cop més, d'elements d'altres sistemes lingüístics, els *manlleus* (dits, també, *préstecs*)». El que ens proposem en aquest article és donar dades empíriques i concretes d'aquest fenomen.

2. LES DADES

2.1. *Els neologismes i els textos de buidatge*

L'Observatori de Neologia recull neologismes a la premsa general des de l'any 1989, però des de l'any 1999, el corpus de textos de buidatge inclou també textos orals radiofònics i textos de revistes no especialitzades. La quantitat de neologismes que recull cada any l'Observatori depèn bàsicament de la quantitat de textos que pot buidar, que és una quantitat variable. Alguns anys s'han recollit més de 5.000 neologismes diferents i d'altres anys no s'ha arribat als 3.000, però la mitjana interanual se situa per damunt dels 4.000 neologismes diferents cada any, parcialment coincidents entre anys.

La majoria de les dades de l'Observatori provenen de textos de premsa; en els últims deu anys, el 63,36 % dels neologismes han estat detectats en els diaris. Tot i que els primers anys hi havia poca premsa en català i es buidava només el diari *Avui* i el *Diari de Barcelona* (després *Nou Diari*), actualment disposem d'una gran diversitat de diaris i l'Observatori buida *El Periódico*, *El Punt-Avui*, *l'Ara* i *La Vanguardia*.⁴ Del buidatge de revistes no especialitzades (com *Barcelona Informació*, *Teatre BCN* o *Tribuna Bit*), se n'ha obtingut els darrers deu anys el 20,38 % dels neologismes, i del buidatge de textos radiofònics,⁵ en què s'intenta combinar espais de debat amb informatius, se n'ha obtingut el 16,24 % restant. Així doncs, els textos de premsa escrita representen gairebé dos terços del total de neologismes i els textos de revistes i de ràdio es reparteixen el terç restant de manera una mica desigual (a favor dels textos de revistes perquè el buidatge oral és més costós).

En el treball diari de l'Observatori, els neologismes no es recullen només un cop, sinó que es tornen a recollir quan tornen a aparèixer en una font diferent. D'aquesta manera, tenim una informació indicativa de la freqüència d'aparició dels neologismes. Si hem dit que anualment es recullen més de 4.000 neologismes diferents (*type*)

4. L'Observatori de Neologia de la Universitat Pompeu Fabra coordina la xarxa NEOXOC (<http://www.iula.upf.edu/rec/neoXoc/>), una xarxa d'observatoris catalans que funciona des de 2008 amb nodes a diverses universitats del territori catalanoparlant i que buiden textos de premsa en català de les Illes Balears, el Camp de Tarragona, la Catalunya del Nord, Alacant, etc.

5. Les fonts de buidatge de ràdio són *Els millors anys de la nostra vida* (Catalunya Ràdio), *El matí de Catalunya Ràdio* (Catalunya Ràdio), *Minoria absoluta* (RAC1), *El món a RAC1* (RAC1), *Extraràdio* (COMRadio).

de mitjana, aquesta xifra puja per damunt de 5.000 si tenim en compte les repeticions (*token*).

Com que el buidatge de textos no va diversificar-se amb revistes i ràdio fins a l'any 1999, en aquest treball parlarem sobretot de les dades de premsa per tal de poder oferir el contrast de tots els anys (de 1989 a 2017, en total 29 anys). A més, ens fixarem sobretot en els resultats de neologismes diferents (*type*), per simplificació i per poder observar tendències més clares. Tot i així, quan ho considerem oportú i rellevant ens referirem també a les dades de tots els tipus de textos i amb totes les repeticions.

2.2. Els manlleus

Durant el procés de buidatge de textos, els neologismes es classifiquen per tipus segons el mecanisme de formació o innovació (prefixació, composició, truncació, etc.) i, en el cas dels manlleus, a més es classifiquen segons la llengua de procedència: anglès, castellà, francès, italià, alemany, rus, llatí, grec, basc i «altres». Aquest últim calaix es va crear per als manlleus que no provenien d'aquestes llengües o dels quals es desconeixia la llengua de procedència. A més, tots aquests grups es desdoblen segons si el manlleu ha mantingut la seva forma original o si s'ha adaptat al sistema de la llengua d'arribada, de manera que, per exemple, tenim MD per als manlleus de l'alemany i AMD per als manlleus de l'alemany que han tingut alguna adaptació. En aquest treball oferirem sempre els resultats conjunts i no analitzarem l'evolució tenint en compte el paràmetre del grau d'adaptació dels manlleus, que quedarà com una via d'investigació posterior.⁶ Dins el grup MS (i AMS) s'hi ajunten tots els manlleus que provenen del castellà, sigui quina sigui la funció que fan aquests mots en català. És a dir, es consideren manlleus del castellà tant les unitats denominatives *guacamole* i *movida* com les interferències típicament orals *bueno*, *vale*, *tio*, etc. D'altra banda, en l'Observatori no es classifiquen sistemàticament els manlleus segons la seva funció ni segons si són xenismes (mots forans que designen realitats pròpies d'una altra cultura, difícilment traduïbles en altres llengües) o no ho són.

L'Observatori assumeix que molts dels manlleus que arriben al català no ho han fet directament de la llengua de procedència. Sovint el castellà i l'anglès han estat les *llengües de transmissió*, les llengües d'on el català ha pres els manlleus, però determinar el camí que han fet els manlleus ha de fer-se en treballs d'anàlisi posteriors, treballs de base sociolingüística i amb un fort component documental. L'Observatori també assumeix que l'empremta del castellà i de l'anglès és més forta del que les dades del buidatge indiquen. Més enllà dels manlleus hi ha els calcs, les traduccions de paraules d'altres llengües, que l'Observatori classifica segons el mecanisme de formació del

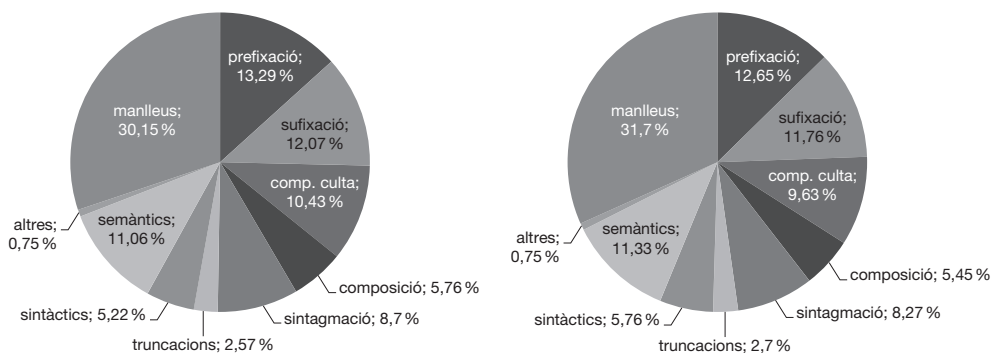
6. Els treballs del TERMCAT (2005) descriuen a bastament els criteris per a l'adaptació dels manlleus des del punt de vista de la normalització, i Creus i Julià (2010) s'han centrat en l'estudi de l'adaptació fònica dels manlleus al català.

resultat i no pas segons la llengua de procedència. Així, diem que *postveritat* és un neologisme format per prefixació, tot i que és un calc de la forma anglesa *post-truth*, que *eurovinyeta* és un mot format per composició tot i que és un calc del francès *eurovignette* i que *canvi climàtic* és una unitat formada per sintagmació quan sabem que és un calc de l'anglès *climate change*.

En el gràfic següent es pot veure com es distribueixen els neologismes més recents (període del 2013 al 2017) segons el procés de formació. En el pastís de l'esquerra s'ofereixen els resultats del buidatge de textos de premsa i en el de la dreta, els de premsa, revistes i ràdio.

GRÀFIC 1

Distribució per processos de formació dels neologismes dels anys 2013-2017

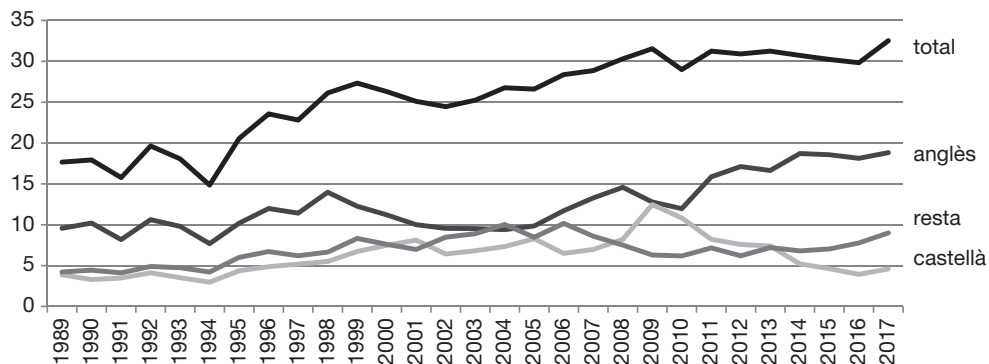
FONT: Elaboració pròpia.

Com es pot veure, no s'observen grans diferències en els dos pastissos: en el de l'esquerra (neologismes procedents de textos de premsa), el percentatge de manlleus és un 1,55 % més baix que en el conjunt de textos. En el període dels últims cinc anys al qual es refereixen els gràfics, es van recollir 9.448 neologismes diferents a la premsa, dels quals 2.849 (un 30,15 %) eren manlleus; en el total de textos es van recollir 4.904 sobre 15.477 neologismes (31,7 %). En la resta de processos la diferència entre els dos gràfics no arriba a l'1 %.

3. RESULTATS I ANÀLISI

En el gràfic següent es pot observar la línia ascendent del percentatge de manlleus al llarg dels anys. La línia superior, que representa la suma de les altres línies i, per tant, la suma de totes les llengües, parteix d'un 17,66 % inicial l'any 1989 i arriba al 32,49 % l'últim any, la qual cosa representa una pujada anual de mig punt, com ja hem dit a la introducció. És una línia que, amb fluctuacions, dibuixa un ascens constant.

GRÀFIC 2
Gràfic general de l'evolució dels manlleus (type - premsa)

FONT: Elaboració pròpia.

Dedicarem les pàgines següents a l'observació més detallada de les diferents llengües, però abans oferirem una pinzellada de l'evolució amb exemples. En la figura 1 es poden veure els 25 neologismes més freqüents de les tres dècades d'anàlisi i el pes dels manlleus (en negreta): en la dècada dels noranta, hi havia 19/25 manlleus (gairebé tots de l'anglès) entre els neologismes més freqüents; en la segona dècada, el nombre

FIGURA 1
Els neologismes més freqüents segons el període

Els neologismes més freqüents del període 1990-1999

thriller, **western**, migcampista, **play-off**, **lehendakari**, **lobby**, eurodiputat, **premier**, **remake**, mediàtic -a, **rock**, **perestroika**, **rànquing**, **light**, **jazz**, **in situ**, postelectoral, **holding**, macroeconòmic -a, **show**, **magazine**, **best-seller**, **boom**, **look**, pre-electoral.

Els neologismes més freqüents del període 2000-2009

il·legalització, ecosocialista, il·legalitzar, esclar, aerolínea, **kale borroka**, **pole**, **on line**, penebista, prejubilació, eurozona, redefinir, **final four**, **lobby**, sisplau, sobiranisme, antisistema, **abertzale**, antiamericanisme, ecotaxa, **web**, antiglobalització, **vivenda**, interanual, **internet**.

Els neologismes més freqüents del període 2010-2017

xarxa social, **vivenda**, eurozona, sobiranisme, interanual, oenagé, **online**, **smartphone**, **play-off**, ecosocialista, aerolínia, exitós -osa, **tuit**, full de ruta, gihadista, **share**, copagament, **internet**, primàries, **hit**, transfronterer -a, xarxa, identitari -ària, **hashtag**, **look**.

FONT: Elaboració pròpia.

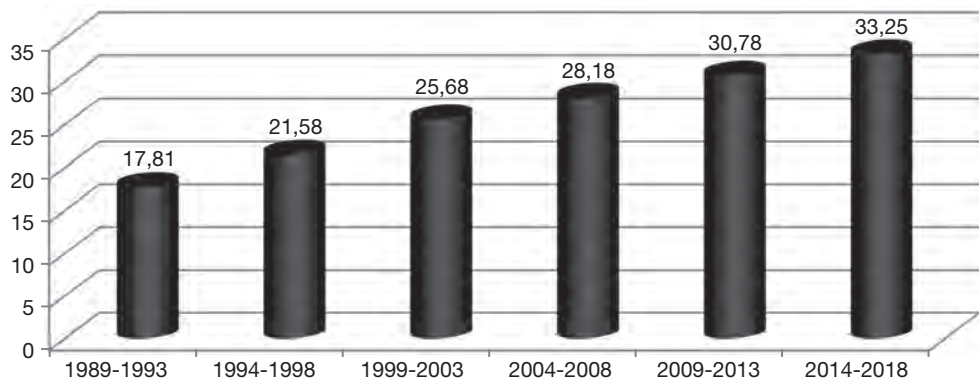
de manlleus baixa fins a 9/25 (i augmenta el nombre de calcs evidents), i en la tercera dècada, es manté el pes dels manlleus. La primera dècada contrasta amb les altres dues també en els exemples, molt més coincidents entre les dues últimes: *vivenda*, *eurozona*, *sobiranisme*, *interanual*, *online*, *ecosocialista*, *aerolínia* i *internet* són alguns dels mots més freqüents a la premsa des de fa més de vint anys que no han aconseguit entrar en el diccionari normatiu.

La lectura dels exemples ens porta inevitablement a un escenari de mundialització, de coneixement compartit del món, de superposició cultural i de dificultat per red denominar allò que ja ens arriba denominat. Però els exemples també ens porten la sorpresa de constatar que hi ha mots antics, ben formats i molt freqüents que ja podrien constar als diccionaris.

3.1. Augment progressiu de la presència de manlleus

La línia superior del gràfic general (gràfic 2), que representa la suma de totes les llengües, es mostra en el gràfic 3 en columnes per a blocs de cinc anys (per tal que tots els talls siguin de cinc anys, en aquest cas hem incorporat les dades provisionals del 2018). La mitjana anual és exactament d'un +0,51 %, si bé és cert que l'augment dels primers quinze anys és superior al dels quinze últims anys i això podria estar indicant un alentiment de la tendència que no es podrà veure fins d'aquí a uns anys.

GRÀFIC 3
L'augment constant dels manlleus en talls de cinc anys⁷

FONT: Elaboració pròpia.

Encara que sigui obvi, convé subratllar el significat d'aquests resultats: fa trenta anys, quan els manlleus representaven el 17,81 % del total, el percentatge de formació pròpia era del 82,19 % (encara que fossin calcs i, doncs, estructures copiades d'altres llengües), però quan el percentatge de manlleus ha pujat al 33,25 %, el percentatge de

7. Damunt de cada columna hi consta el percentatge de manlleus de cada període (de cinc anys).

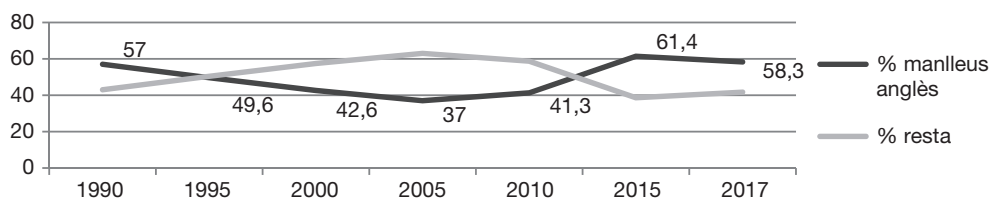
formació pròpia ja només representa el 66,75 % del conjunt de nous mots de la llengua. Aquest canvi de percentatge suposa un espai cada vegada més petit per a l'ús de les regles de formació de paraules del català i, a la llarga, ha de significar una pèrdua notable de vitalitat de la llengua.⁸

A continuació observarem quin és el paper de cadascuna de les llengües en l'assoliment final d'aquest resultat general. Començarem amb l'anàlisi dels manlleus que provenen de l'anglès, després ens fixarem en l'evolució del castellà com a llengua de manlleu i, finalment, analitzarem la resta de llengües.

3.2. L'impacte mantingut de l'anglès

Al gràfic general (gràfic 2) hem observat que els resultats del conjunt de manlleus estan determinats principalment per l'anglès; és la llengua que marca les tendències generals. Com es pot veure en el gràfic següent, l'anglès no només és sempre la llengua que aporta més manlleus al català, sinó que tendeix a sumar més que la resta de llengües juntes.

GRÀFIC 4
Contrast entre l'anglès i la resta de llengües

FONT: Elaboració pròpia.

En aquest gràfic es veu com l'anglès es disputa amb totes les altres llengües l'hegemonia dels manlleus i com la manté al principi i al final del període dels trenta anys. Hi ha, però, un període central en què les dues forces s'inverteixen; és el període en què l'anglès té una davallada notable i totes les altres llengües acaben sobrepassant-lo fins a agafar una diferència de més de 20 punts (exactament, d'un 26 % l'any 2005). Sigui com sigui, l'anglès és la llengua que presenta una tendència de creixement més clara. Partint d'un 9,56 % (sobre el total de neologismes de l'any 1989) arriba a un 18,83 % l'any 2017. L'increment és fort malgrat els descensos comentats més amunt. Però si mirem les dades de buidatge completes (textos de premsa, revistes i ràdio), l'increment és encara més fort perquè parteix d'un 9,56 % (any 1989) i arriba a un 20,3 % (any 2017), de manera que l'increment total és d'un 10,74 %.

Com hem vist, la progressió de l'anglès no és contínua: el primer descens arriba amb la publicació del DIEC l'any 1995; de cop, alguns manlleus deixen de ser consi-

8. Rull (2000: 25) diu: «la vitalitat del manlleu, símptoma de degradació d'una llengua».

derats neologismes a l'Observatori perquè ja surten al diccionari; el segon descens, que s'allarga uns quants anys, té a veure amb la publicació del GDLC l'any 1998, que també sanciona un conjunt important de manlleus de l'anglès; el tercer descens es relaciona amb la publicació del DIEC2 l'any 2007, que torna a ampliar el conjunt de manlleus de l'anglès que ja no podem considerar neologismes. En les fluctuacions dels resultats dels manlleus hi han d'haver intervingut altres factors no controlats, però el pes de l'actualització dels diccionaris es pot valorar observant la diccionarització d'una mostra de manlleus (figura 2).

FIGURA 2
Mostra dels manlleus més freqüents de fa trenta anys

DIEC2 / GDLC	GDLC	Cap diccionari
blues <i>m</i>	lobby <i>m</i>	espònsor <i>m i f</i>
boom <i>m</i>	performance <i>f</i>	feeling <i>m</i>
clown <i>m i f</i>	play-off <i>m</i>	hit <i>m</i>
gag <i>m</i>	remake <i>m</i>	hòlding <i>m</i>
jazz <i>m</i>	software <i>m</i>	look <i>m</i>
light <i>adj</i>	thriller <i>m</i>	prèssing <i>m</i>
magazine <i>m</i>	western <i>m</i>	
pop <i>adj i m</i>	yuppie <i>m i f</i>	
rànquing <i>m</i>		
rock <i>m</i>		
single <i>m</i>		

FONT: Elaboració pròpia.

Tots els manlleus del primer quadre han estat diccionaritzats (ja apareixen al DIEC2 i al GDLC) i, doncs, ja no són manlleus neològics; sumen gairebé la meitat dels manlleus més freqüents fa trenta anys i, certament, són unitats que continuen molt presents en el lèxic general, almenys ho són els estils musicals (*blues, rock, jazz, pop*) i alguns dels altres mots del primer quadre, com *rànquing, gag* i potser *light*. En canvi, sobta que mots com *clown* i *single* hagin estat sancionats i que no ho hagin estat altres mots molt més usuals dels altres dos quadres.

Els manlleus del segon quadre, per exemple, continuen sent no normatius (apareixen al GDLC amb asterisc, que indica neologicitat) tot i que alguns (com *lobby* i *thriller*) ja hagin estat normalitzats pel TERMCAT i tot i que d'altres (com *remake, western, play-off* i *performance*) apareguin al GDLC amb definició pròpia, perquè no remetent directament a cap altre mot del diccionari (a diferència de *software*, que remet al mot normatiu *programari*); són unitats molt implantades en l'ús i des de fa dècades, que demostren el zel del diccionari normatiu davant la incorporació de nous manlleus.⁹ Fixem-nos que, en el tercer quadre, aquest zel resulta més comprensible

9. En canvi, *yuppie* va caure en desús abans que el diccionari decidís incorporar-lo.

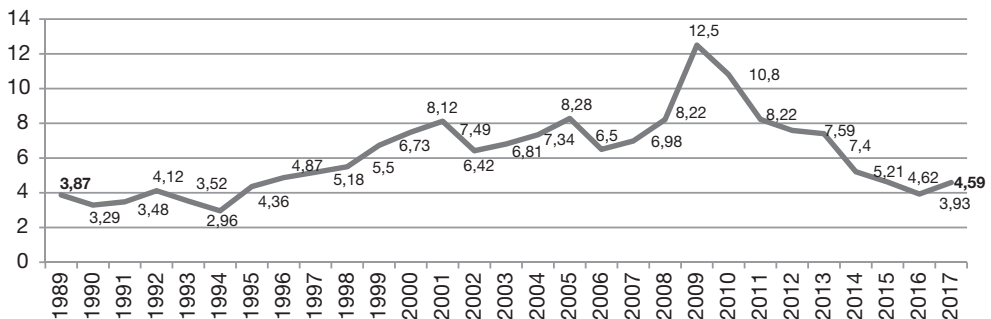
perquè són mots per als quals efectivament ja existeix una paraula a la llengua (encara que no estigui tan implantada en l'ús general com el manlleu: *pressió* per *prèssing* en determinats àmbits, *patrocinador* per *espònsor*, *èxit* per *hit*, i diverses possibilitats per a manlleus més expressius com *look* o *feeling*).

A continuació veurem quin paper fan les altres llengües en aquest augment constant de la presència de manlleus en el català; de moment ja hem pogut constatar que, tal com era de preveure, el paper de l'anglès era cabdal fa trenta anys i no ha deixat de ser-ho: els manlleus actualment més freqüents de l'anglès (alguns de molt antics, d'altres de molt nous) tenen un nivell d'implantació social amplíssim i es refereixen molt més que abans a les noves tecnologies i als moviments socials que s'hi relacionen: *tuit*, *thriller*, *performance*, *look*, *selfie*, *youtuber*, *establishment*, *bullying*, *millennial*, *biopic*, *hit*, *indie*, *smartphone*, *online*, *start-up*, *streaming*, *app*, *bitcoin*, *e-mail*, *hipster*, *hashtag*, *influencer*, *share*, *hip-hop*, *hub*.

3.3. El reequilibri del castellà

En el gràfic següent podem veure amb detall l'evolució dels manlleus del castellà al llarg de tot el període: d'un 3,87 % inicial (any 1989) han arribat a un 4,59 % actual (any 2017), però s'observa clarament que durant una dècada el percentatge del castellà va anar pujant fins a arribar al 8,12 % (mig punt anual), que durant la segona dècada va anar oscil·lant fins que va tornar al 8,22 % (però entremig havia arribat al 12,5 %) i que durant la tercera dècada es produeix un descens suau i constant fins a arribar pràcticament al percentatge inicial. Per això parlem de reequilibri i volem subratllar aquesta evolució dels manlleus del castellà, que s'allunya molt del comportament general de creixement dels manlleus i que no s'explica per l'actualització lexicogràfica perquè, precisament, els diccionaris són molt restrictius en la incorporació de castellanismes.

GRÀFIC 5
L'evolució dels manlleus del castellà en les tres dècades

FONT: Elaboració pròpia.

A més, si comparem aquests resultats procedents de premsa escrita amb els resultats de textos orals radiofònics, la mitjana dels últims deu anys puja d'un 7,3 % (premsa) a un 15,84 % (ràdio) perquè els manlleus del castellà, especialment els que són interferències pel contacte de llengües, són molt més propis dels textos orals, encara que siguin textos acurats i amb un grau baix d'espontaneïtat.

En els dos quadres següents veiem quins eren els trenta manlleus del castellà més freqüents durant els quatre primers anys de buidatge de l'Observatori de Neologia (1989-1992): *barco*, *vivenda* i *bolo* eren, per aquest ordre, els castellanismes que més sovint apareixien a la premsa catalana i, en canvi, durant els últims anys ho han estat *nòvio*, *vivenda* i *bolo*. Els mots marcats en negreta són els que coincideixen en els dos períodes: dels trenta manlleus del castellà més freqüents fa anys, dotze són també dels més freqüents actualment. N'hi ha que han passat per un procés d'adaptació formal (marcats amb asterisc): *culebrón* ara s'escriu (i es pronuncia) *culebrot* (o *culebró*, de manera més poc freqüent), la forma més freqüent per a *chiringuito* ara és *xiringuito* i per a *pichichi* ara ho és *pitxitxi*. De fet, la majoria dels castellanismes que es documentaven fa gairebé trenta anys es documenten també ara (encara que no apareguin a la llista dels trenta més freqüents) (figura 3).

FIGURA 3

Manlleus del castellà més freqüents segons els anys

Manlleus del castellà més freqüents dels primers anys (1989-1992)

barco, **vivenda**, **bolo**, **culebrón**,* tio tia, **disfrutar**, **nòvio** **nòvia**, tinglado, **chiringuito**,* encierro, mansana, **mono**, corrida, **cutre**, jefatura, punxar, virguería, **carinyo**, gamberro, hortera, marxa, merendero, mogollón, **pijo pija**, tablaó, bocata, cubata, **pichichi**,* **tonto -a**, xorrada.

Manlleus del castellà més freqüents dels últims anys (2014-2017)

nòvio **nòvia**, **vivenda**, **bolo**, **tonto -a**, **xiringuito**,* xulo -a, corralito, **culebrot**,* bachata, desarrollismo, movida, **pijo pija**, **pitxitxi**,* cebiche, cortijo, **cutre**, **disfrutar**, guiri, **mono**, pipa, porra, alfombra, botellón, gominola, mojito, nòria, taco, bailaor bailaora, bronca, **carinyo**.

FONT: Elaboració pròpia.

De totes maneres, comparant els dos conjunts d'exemples sí que es veuen canvis: *barco* ja no és el primer de la llista, de fet no apareix gairebé mai, perquè la forma normativa *vaixell* s'ha anat imposant al llarg dels anys; de fet, altres castellanismes com *mogollón* i *hortera* han deixat de ser castellanismes freqüents en l'ús escrit i, per tant, un primer motiu per explicar el descens de l'impacte dels manlleus del castellà és el canvi de model de llengua. Sembla que l'estil de la premsa catalana actual (no tant de la societat en general) ha evolucionat cap a la superació d'alguns castellanismes. A més,

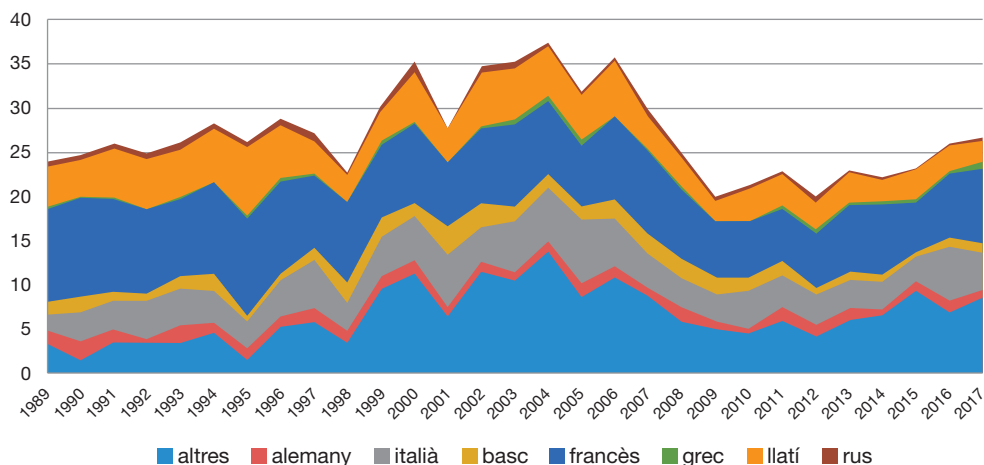
s'observa un altre contrast important entre els dos quadres: a la llista de manlleus del castellà actuals hi apareix la mundialització. *Corralito*, *bachata*, *cebiche*, *mojito* i *taco* no són interferències ni tampoc denominacions de referents culturals espanyols (que també n'hi ha: *bailaor*, *cortijo*, *movidia*), sinó mots de referents llatinoamericans mundialitzats que no apareixien fa trenta anys. Observem també que alguns castellanismes dels primers anys, com *gamberro*, *punxar* i *marxa*, ja han estat incorporats en els diccionaris i, per tant, ja no es recullen com a neologismes, de manera que l'actualització de les obres de referència també ha contribuït a la desaparició aparent d'alguns manlleus del castellà, si bé ha estat una contribució escassa, com es desprèn del contrast dels dos quadres: la majoria dels manlleus castellans més freqüents fa trenta anys són encara manlleus freqüents no diccionaritzats.

3.4. *La resta de llengües: l'altra mundialització*

Abans hem dit que l'anglès és la llengua que marca l'evolució dels manlleus en català perquè és, amb molta diferència, la llengua de la qual més unitats agafa el català i hem vist també que el castellà és una influència sempre present en el nostre lèxic, per bé que en els textos de premsa es pot considerar una influència baixa quantitativament. En el gràfic general sobre l'evolució dels manlleus (gràfic 2) hi ha una tercera línia que es refereix a la resta dels manlleus, dels quals ens ocuparem a continuació. En aquell gràfic es veu com els altres manlleus comencen amb un percentatge baix, semblant al del castellà, d'un 4,23 %, però així com el castellà dibuixa una línia ascendent i després descendent fins que torna pràcticament al percentatge inicial al cap de trenta anys, els manlleus de la resta de llengües es mantenen amb un ascens lleu i força sostingut fins a l'actualitat, amb un pes final que duplica el percentatge inicial (9%). Com podem veure en el gràfic següent,¹⁰ la línia general d'aquest bloc amaga moltes llengües que han presentat tendències diferents (si bé és cert que els percentatges són baixos).

10. En aquest gràfic, per tal que les tendències siguin més visibles, els percentatges es refereixen al conjunt de manlleus (*type*) i no al conjunt de neologismes (*type*) com havíem fet fins ara.

GRÀFIC 6
L'evolució dels manlleus de la resta de llengües en les tres dècades

FONT: Elaboració pròpia.

3.4.1. Presència mínima: el grec i el rus

En el gràfic s'observa que hi ha llengües amb una presència mínima però constant i sense tendència a l'ascens ni al descens: el grec i el rus. El percentatge del grec és el més baix, amb una mitjana anual del 0,25 %, amb poca varietat d'exemples i de temàtica filosòfica majoritàriament. Només els cinc exemples següents s'han repetit al llarg dels anys: *pathos*, *ethos* (ja incorporat al DIEC), *topos*, *demos* i, més actualment, *tzatziki*. I el rus, amb un percentatge anual de mitjana del 0,48 %, ens ha deixat una varietat més gran de paraules, la majoria noms femenins de temàtica política o social: *perestroika* (ja incorporada al DIEC), *nomenklatura*, *glasnost*, *troika*, *aparàtxik*,¹¹ *intelligentsia*, *matrioixka*, *blini* i *babuixka*, entre d'altres.

3.4.2. Presència baixa: l'alemany i el basc

La presència de manlleus que provenen de l'alemany i del basc és baixa (no tant com la del grec i el rus) i tampoc no presenta cap tendència a l'alça ni a la baixa. En el cas de l'alemany, amb una mitjana anual de l'1,23 %, trobem manlleus sovint referits a la política, tot i que hi ha més diversitat temàtica. Els mots més freqüents són: *land*, *delicatesen/delikatessen*, *lied*, *realpolitik*, *putsch*, *rottweiler*, *kitsch* i *leitmotiv* (aquests

11. Si bé és habitual trobar variació ortogràfica en els manlleus segons el grau d'adaptació a la llengua, en el cas de manlleus que provenen de llengües amb alfabet no llatí, la variació es multiplica. Per exemple, trobem *aparàtxik*, *aparatchik*, *aparàtxik*, etc., al costat de la forma més habitual, *aparàtxik*.

dos últims ja incorporats al DIEC). En el cas del basc, el percentatge de manlleus puja a l'1,5% i els exemples més freqüents són manlleus de l'àrea de la política, d'altíssima implantació a l'ús des de fa dècades i majoritàriament acceptats pel GDLC: *lehen-dakari/lehendakaritza, kale borroka, abertzale, zulo, euskera, ikastola, ertzaina/ertzaintza, batzoki, ikurriña, batasuno -a, euskaldun -a*.

És evident, doncs, que llengües com el grec, el rus, l'alemany i el basc han estat llengües de manlleu baix i constant que ens han deixat bàsicament xenismes, és a dir, mots per denominar referents culturals que no tenen presència en el lloc en la llengua d'arribada. I és evident també que, si bé aquestes unitats ens tornen a remetre a la mundialització, no ens remetent a la superposició cultural ni a la superposició lingüística.

3.4.3. Tendència a la baixa: el francès

El francès va ser la llengua quantitativament més important després del castellà durant els deu primers anys d'anàlisi, però no manté aquesta posició per dos motius: baixa la presència del francès i puja la d'altres llengües. De fet, el percentatge de manlleus del francès ha estat variable al llarg dels anys; l'any 1990 va arribar al màxim de tots els anys amb un 11,17% i l'any 2015 al mínim de 5,58%. La mitjana anual se situa en un 8,4%, que és precisament el percentatge que trobem altre cop el 2017, però certament el francès té tendència a la baixa. Mirant en detall els exemples, s'observa que els manlleus més freqüents que es documentaven a la premsa fa trenta anys eren presents en l'ús dels parlants des de molts anys abans: *vedette* i *limousine* (ara mots normatius amb grafia adaptada: *vedet* i *limusina*), *suite*, *amateur*, *collage*, *forfait*, *maitre*, etc., són mots que ja apareixen a les obres lexicogràfiques actuals (la majoria amb la marca de manlleu). Tot i així, alguns manlleus del francès (com *partenaire*, *voyeur*, *impàs*, *boutade*, *tour*, *gauche divine*, *souvenir* o *tournee*) no han estat recollits pels diccionaris i per això continuen apareixent a l'Observatori com a manlleus «neològics» tot i la seva freqüència elevada i l'antiguitat en l'ús. Al costat d'aquests, es recullen manlleus d'aparició molt més recent com *coulant* (2003),¹² *atelier* (2006), *ensemble* (2007), *parkour* (2008), *gomet* (2010) o *crochet* (2013) que no neutralitzen la tendència a la baixa del francès.

3.4.4. Una influència constant: l'italià

La presència dels manlleus de l'italià és força menor que la del francès però és més constant. Si la mitjana anual del francès era d'un 8,4%, la de l'italià és del 4,25%, però, en canvi, no hi ha una tendència a la baixa. A més, a diferència del francès, el conjunt de manlleus de l'italià recollits fa trenta anys (que ja eren vius abans) era

12. Fem constar la data del primer cop que es documenta a l'Observatori com a indicatiu de la generalització del seu ús, però això no significa que el manlleu no hagués aparegut abans de manera més restringida.

molt petit i ja han estat majoritàriament sancionats pels diccionaris (*crescendo*, *mezzosoprano*, *tempo*, etc.), tot i que, igual com en totes les altres llengües, alguns manlleus de l'italià molt antics i molt freqüents (abans i ara) no han estat diccionaritzats i continuen apareixent a l'Observatori, que testimonia aquesta situació: *birra*, *divertimento*, *capo*, *in crescendo*, *mozzarella*, *aggiornamento*, *opera prima*, etc. Cal subratllar, d'altra banda, que l'italià ha estat la font de noves paraules en les últimes dècades: als anys noranta van ser expressions generals com *sotto voce*, *sorpasso*, *vendetta* o *dolce vita*, però amb predomini evident de mots de l'àrea de la gastronomia com *focaccia*, *pesto*, *cappuccino*, *trattoria* o *al dente*. I a partir de l'any 2000 continuen arribant nous manlleus de l'italià, també del món de la cuina, com *panettone* (2000), *pandoro* (2001), *risotto* (2006) o *pannacotta* (2011).

3.4.5. Una font poc renovable: el llatí

En la premsa d'àmplia difusió s'utilitzen expressions llatines amb funcions pragmàtiques ben diferents i a l'Observatori es tracten també com a manlleus d'una llengua estrangera, tot i les particularitats evidents del llatí com a font de neologismes. Una mirada al detall dels percentatges deixa veure que els manlleus del llatí van a la baixa (l'any 1989 s'obté un 4,65 % i l'any 2017 s'obté un 2,47 %), però de fet el que ha passat en aquest cas és que la majoria d'expressions llatines que van ser neològiques fa trenta, vint o deu anys han deixat de ser-ho perquè els diccionaris n'han incorporat una part molt important, com es pot veure en la figura 4.

FIGURA 4

Presència i absència de mots i locucions llatins en els diccionaris

Mots i locucions llatins incorporats al DIEC

a posteriori, a priori, ad hoc, alter ego, de facto, ex aequo, honoris causa, in extremis, in fraganti, in situ, in vitro, rara avis, sine die, sine qua non, statu quo, sui generis, etc.

Mots i locucions llatins incorporats al GDLC

alma mater, casus belli, cum laude, in memoriam, in pectore, mea culpa, modus operandi, modus vivendi, nihil obstat, per se, post mortem, urbi et orbi, vox populi, etc.

Mots i locucions llatins no incorporats als diccionaris

ad infinitum, ad limina, ad nauseam, annus horribilis, dixit, horror vacui, persona non grata, totum revolutum, etc.

FONT: Elaboració pròpia.

En el cas del llatí, doncs, el descens del percentatge no s'ha d'entendre com un descens de la presència d'aquests mots, sinó com la suma de dues tendències: la baixa resistència dels diccionaris a incorporar-los i la baixa productivitat del llatí per a la generació de nous mots. Tal com hem dit per al rus, el grec, l'alemany i el basc, l'observació de les mostres d'exemples de l'italià i el francès, més que el llatí, ens remet a la mundialització, però no a la superposició cultural ni a la superposició lingüística.

3.4.6. Tendència a l'alça: les altres llengües

Analitzarem ara un darrer conjunt format per manlleus procedents de moltes altres llengües (figura 5) que, com es pot veure en la franja inferior del gràfic 6, presenten una tendència final a l'alça. De fet, aquesta tendència no ha estat gens lineal: durant la primera dècada, la mitjana anual dels manlleus d'aquestes altres llengües va ser d'un 3,7 %, i la segona dècada va experimentar una pujada molt forta, fins al 10,23 %, que es va corregir durant la tercera dècada, en què ha tingut un percentatge de mitjana anual del 6,4 %. En el quadre següent podem veure que dins d'aquest grup hi trobem més de vint llengües diferents,¹³ i totes han deixat alguna petjada en el català. Hi ha llengües que ens han deixat una sola ocurrència ocasional d'un sol manlleu (com *lecsó*, de l'hongarès, o *baktun*, del maia) i llengües que ens han deixat manlleus més freqüents (com *bonobo*, del bantú, o *wok*, del xinès). Veiem també que alguns dels exemples són antics, van arribar a la premsa catalana als anys noranta (com *ukelele*, *batucada* o *peixmerga*), i d'altres són molt més nous (com *pashmina* o *xacra*), que molts són ocurrències de manlleus no implantats i desconeguts per la majoria de parlants i que no apareixen en concurrència amb cap mot de la llengua perquè, com en casos anteriors, són majoritàriament xenismes.

FIGURA 5
Exemples de manlleus d'altres llengües

bantú: <i>bonobo</i> , 1999	kurd: <i>peixmerga</i> , 1991	coreà: <i>hanbok</i> , 2002
gallec: <i>xouba</i> , 2007	noruec: <i>lebensborn</i> , 2007	hindi: <i>kumbh</i> , 2007
hongarès: <i>lecsó</i> , 2007	suahili: <i>bwana</i> , 1995	mongol: <i>ger</i> , 2007
neerlandès: <i>oranje</i> , 1999	birmanès: <i>kyat</i> , 1999	persa: <i>pashmina</i> , 2009
sànskrit: <i>xacra</i> , 2007	hebreu: <i>shekel</i> , 1989	portuguès: <i>batucada</i> , 1994
xinès: <i>wok</i> , 2005	maia: <i>baktun</i> , 2009	
berber: <i>amazic</i> , 2003	paixtu: <i>talibà</i> , 2001	
hawaià: <i>ukelele</i> , 1992	suec: <i>ombudsman</i> , 1989	

FONT: Elaboració pròpia.

13. Alguns exemples apareixen tractats a Barrera *et al.* (2015: 150).

Dues llengües d'aquest darrer grup mereixen una menció a part perquè estan deixant una petjada més important: el japonès i l'àrab (figura 6). Analitzant les dades de l'Observatori de Neologia es percep un creixement del nombre d'exemples d'aquestes dues llengües i, com es pot veure en el quadre següent, els exemples¹⁴ estan majoritàriament implantats en l'ús. Les aportacions de l'àrab i el japonès responen a dues motivacions diferents; en el primer cas, és la presència de població àrab en el territori lingüístic català, que ha comportat la presència de mots de l'àmbit de la gastronomia, la religió i altres aspectes de la cultura. En el cas del japonès, en canvi, és la importació d'alguns aspectes d'aquell model de vida oriental i mil·lenari i dels mots per referir-s'hi; un model del qual es valoren aspectes alternatius de l'àmbit de la salut (*reiki, shiatsu*), de la gastronomia (*tataki, seitan, sushi*), però també de les arts marcial, l'oci i la cultura *manga* (*aikido, amigurumi, anime*). En el cas del japonès, però, al costat d'aquests manlleus clarament denominatius, s'hi observa la fascinació per aquest model exòtic i es documenten també esnobismes (com l'ús d'*origami* per referir-se a la *papiroflèxia*).

FIGURA 6
Exemples de manlleus de l'àrab i el japonès

Exemples de l'àrab			
<i>burka</i> , 2000	<i>kúfia</i> , 1996	<i>halal</i> , 2002	<i>tabulé</i> , 2002
<i>jihad</i> , 1991	<i>fàtua</i> , 2003	<i>rai</i> , 1990	<i>hijab</i> , 1991
<i>falafel</i> , 2002	<i>nicab</i> , 2003	<i>hammam</i> , 2007	<i>wilaya</i> , 2002

Exemples del japonès			
<i>aikido</i> , 2000	<i>ninja</i> , 1994	<i>sushi</i> , 1996	<i>emoji</i> , 2014
<i>manga</i> , 1993	<i>sudoku</i> , 2005	<i>dorayaki</i> , 2012	<i>seitan</i> , 2004
<i>shiatsu</i> , 2015	<i>anime</i> , 1996	<i>reiki</i> , 1996	<i>umami</i> , 2011
<i>amigurumi</i> , 2011	<i>origami</i> , 2007	<i>tataki</i> , 2007	

FONT: Elaboració pròpia.

14. Alguns d'aquests exemples ja estan recollits al GDLC (però la grafia que presentem és la que documentem a la premsa, que sovint és variable i no coincideix amb la forma proposada). També hi ha propostes de normalització del TERMCAT: per al japonès, per exemple, vegeu la *Terminologia del manga*, de l'any 2013 (<http://www.termcat.cat/docs/PDF/TerminologiaManga.pdf>) i molts dels manlleus de l'àrab han estat tractats en el diccionari en línia *Gastronomia del Pròxim Orient*, del 2006 (http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/32/Presentacio/).

3.5. *Síntesi dels resultats*

Els títols amb què hem encapçalat cada apartat de resultats ja sintetitzen l'anàlisi que hem anat fent del pes de cada llengua en aquest augment constant dels manlleus en la premsa catalana. D'una banda, ens hem referit a l'impacte mantingut de l'anglès, perquè aquesta ha estat des de l'inici del període estudiat la llengua de màxima influència sobre el català i és la que manté una tendència més clara de creixement (del 9,56 % al 18,83 %). Hem vist, en analitzar una mostra d'exemples, que molts manlleus de l'anglès que ja eren freqüents fa molts anys continuen sense aparèixer en els diccionaris i la xifra va augmentant a mesura que en van arribant de nous, majoritàriament relacionats amb les noves tecnologies, en els darrers anys. Pel que fa al castellà, hem parlat de reequilibri perquè durant molts anys el percentatge de manlleus del castellà també va tenir tendència a créixer però després va retornar a un percentatge baix (4,59 %); en aquest cas ens hem referit a una evolució en l'ús de castellanismes dels diaris, a la impermeabilitat dels diccionaris i a l'aparició d'americanismes.

Finalment hem analitzat la resta de llengües, que ofereixen un panorama de mundialització nou i divers. D'una banda, hem comentat la presència tan baixa però tan constant de manlleus de llengües com el grec, el rus, el basc i l'alemany, que es poden considerar majoritàriament xenismes i que les obres lexicogràfiques han anat incorporant parcialment; de l'altra, hem vist que el francès, l'italià i el llatí formen un grup intermedi des del punt de vista quantitatiu i de presència al llarg dels anys, però en el cas del francès hem observat una tendència a la baixa, també en el llatí, però no en el cas de l'italià, que va aportant manlleus d'una manera més constant. I, per acabar, hem analitzat la presència d'un conjunt ampli i divers de llengües que deixen petjades molt puntuals en el català, entre les quals destaquen el japonès i l'àrab, que des de fa uns anys ocupen un lloc cada vegada més important.

4. REFLEXIONS FINALS I CONCLUSIONS

Hi ha un consens ampli a considerar que *globalització* i *mundialització* són denominacions sinònimes. Totes dues són correctes però en algunes obres hi ha una preferència per *mundialització* perquè es considera que *globalització* és un calc de l'anglès. També hi ha un consens ampli en una definició bàsica d'aquest concepte com la que trobem al Cercaterm: «Procés pel qual un fenomen polític, econòmic, social o cultural esdevé d'àmbit universal», i se sol afegir que la globalització ha estat producte del desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació i ha comportat la supressió de fronteres en la mesura que l'intercanvi d'informació no s'atura davant dels límits administratius o geogràfics (TERMCAT, 2011). De vegades, però, aquesta definició es complementa amb informacions que fan perdre la neutralitat del concepte i el converteixen en un fenomen vist com a negatiu, que es relaciona amb la uniformització, amb la pèrdua del que és propi de cada lloc a favor

d'allò que ve influït o imposat per una potència més forta d'organitzacions i xarxes socials situades lluny de les societats on vivim.

La doble cara de la mundialització (una de més neutra i una de més negativa) s'ha vist també al llarg d'aquest article. Seria mundialització la presència de xenismes de moltes llengües, manlleus que remetent a referents que no existeixen en la nostra societat i per als quals és difícil trobar un equivalent. L'arribada d'aquest tipus de manlleus no és la causa de l'augment constant de manlleus en la premsa catalana perquè s'entén que la llengua ha de sancionar aquests mots que ens acosten a referents (especialment polítics, religiosos i socials) de diferents cultures del món per a les quals no tenim una paraula pròpia i, doncs, els xenismes més estables es van incorporant en els nostres diccionaris progressivament.

En canvi, els manlleus que provenen en massa d'aquest aparent únic ordre social establert, d'aquesta superposició cultural i lingüística, que es pot interpretar també com una imposició d'una manera de veure el món i de relacionar-s'hi, troben poca acollida en els diccionaris catalans (especialment en el diccionari normatiu). Aquesta falta de sanció lingüística, a la qual se suma el fet que l'arribada de noves unitats és abundant i incessant, provoca l'acumulació any rere any de manlleus i constitueix el motiu principal de l'augment constant de manlleus en la premsa catalana.

De fet, aquesta doble cara de la mundialització que hem traslladat als manlleus té una relació obliqua amb una distinció clàssica entre manlleus de necessitat i manlleus de luxe:¹⁵ els primers serien manlleus denotatius, considerats necessaris en el sentit que cobreixen una necessitat denominativa, i que serveixen «para designar productos y conceptos nacidos en un país extranjero» i els segons «son aquellos causados por un mimetismo lingüístico, desarrollado por el prestigio ejercido por un cierto tipo de civilización y de cultura». El problema d'aquesta distinció és que, precisament a causa de la mundialització, pràcticament tots els manlleus serien del primer grup, com ja admet l'autora («lo cierto es que los préstamos, en general, provienen casi siempre de la lengua de un país dominante económica y científicamente»).

Més útil que aquesta distinció dicotòmica (que és molt clara en l'àmbit teòric però que s'aplica bé només a exemples de manlleus molt prototípics) és la distinció de les diferents funcions que fan els manlleus. Rull (2000: 18-21) identifica els següents motius pels quals els manlleus entren a la llengua: en primer lloc, la necessitat d'omplir buits del sistema lingüístic en si, a la qual ens acabem de referir; en segon lloc, el contacte de llengües i, des d'aquest punt de vista, Rull distingeix els manlleus de l'anglès (en aquest cas parla de superposició cultural) dels manlleus de les altres llengües (i afirma que «la resta d'estrangerismes —hongarès, turc, rus— es poden considerar de caràcter internacional»). Un tercer motiu de l'aparició de manlleus, àmpliament reconegut i tractat en tots els treballs sobre manlleus, és la moda o esnobisme, que contribueix a propagar manlleus innecessaris des del punt de vista denominatiu (tot i que els parlants arriben a sentir-los del tot necessaris quan els

15. Guerrero Ramos (1996: 38) recull de Guilbert (1975) aquesta distinció formulada per Ernst Tappolet (1870-1939), segons Zolli (1986).

han incorporat a la seva parla). Rull es refereix a altres motius com la internacionalitat, la negligència, el descuit o la ignorància, tots motius que s'identifiquen en l'anàlisi de manlleus.

Acceptant que la causa fonamental de la presència de manlleus és la mundialització, ens referirem ara a altres factors que intervenen en la seva evolució ascendent. En primer lloc afirmem, a la vista de les dades, que la capacitat d'absorció de manlleus dels diccionaris de referència (especialment el diccionari normatiu) és baixa; la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans ha tingut durant molts anys una actitud molt prudent,¹⁶ potser fins i tot de zel excessiu, a l'hora d'actualitzar el diccionari. Si comparem la incorporació de manlleus al DIEC amb la que trobem al diccionari de la Real Academia Española, la diferència és molt gran, i també ho és si comparem el DIEC amb els diccionaris de referència d'altres llengües romàniques europees. No cal dir, però, que la situació sociolingüística del català també és molt diferent de la situació del castellà, el francès, l'italià o el portuguès.

És un fet evident que precisament la situació sociolingüística del català ha marcat i ha de marcar la política en referència al tractament dels manlleus. Per això la primera publicació del TERMCAT va ser precisament un opuscle titulat *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana* (1990).¹⁷ En un text posterior, Colomer i Fargas resumeixen la política de tractament dels manlleus de la manera següent: «1. Sempre que és possible, s'opta per una alternativa catalana; 2. Quan l'alternativa catalana no és viable, s'opta per l'adaptació o pel calc; 3. Quan ni l'adaptació ni el calc no són viables, s'opta per l'adopció directa dels manlleus» (2003: 72). I per determinar la viabilitat de cada manlleu, es tenen en compte criteris d'ordre lingüístic, terminològic i sociolingüístic.¹⁸ Finalment, però, els parlants sovint no accepten les propostes de les institucions¹⁹ per evitar manlleus i tampoc no ho fan sempre els serveis lingüístics dels diaris catalans, com podem veure en les llistes d'exemples que hem mostrat al llarg d'aquest treball.

Un altre dels factors que pot estar influïent en la tendència a l'alça de la presència de manlleus en la premsa catalana és que al llarg dels darrers trenta anys hi ha hagut un canvi molt important en l'escenari de la premsa catalana. Com dèiem a l'inici d'aquest treball, les dades obtingudes els primers anys, quan els manlleus representaven només el 17,66 % dels neologismes que es documentaven, provenien dels dos únics diaris que es publicaven en català en aquell moment: el diari *Avui* i el *Diari de Barcelona*

16. Aquesta prudència varia segons la llengua de procedència dels manlleus, com hem vist al llarg de l'article. Badia i Margarit (1995), a la introducció del DIEC, ho explica en l'apartat 7.5 («Diccionari de la llengua pura» i «Repertori de barbarismes»).

17. Aquest text de dotze pàgines és el que posa les bases per al llibre de 2005 titulat *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia*.

18. Semblantment als criteris establerts per al quebequès, que resumim a partir de Loubier (2011): ús generalitzat, acceptació per part dels diccionaris, antiguitat, utilitat (o inutilitat, segons si serveix per omplir una llacuna o no), acceptabilitat sociolingüística, lingüística (al sistema) i semàntica.

19. Vegeu els treballs sobre la implantació de les propostes de normalització del TERMCAT a Montané (2015) i Vila i Nogué (2008).

(després, *Nou Diari*). Actualment tenim una gran diversitat de diaris i l'Observatori de Neologia de Barcelona buida *El Periódico*, *El Punt-Avui*, *l'Ara* i *La Vanguardia*. Com ja va observar Cabré (1991) amb les dades obtingudes durant els primers anys de buidatge, el percentatge de manlleus que apareixen en els diaris depèn directament del model de llengua del diari: a *l'Avui* es documentava un 34,2%²⁰ de manlleus i al *Diari de Barcelona* el percentatge pujava al 62,5%. En aquell moment, els models dels dos diaris estaven polaritzats i avui presenten diferències més petites, si bé *El Punt-Avui* es manté en un percentatge més baix que els altres diaris, amb una mitjana del 29,7% (32,5% a *La Vanguardia*, 32,01% a *l'Ara* i 31,26% a *El Periódico*).

En aquest treball ens hem ocupat de la presència en augment constant dels manlleus en la premsa catalana; hem considerat que l'augment de mig punt anual de mitjana no és una dada satisfactòria, perquè la mundialització és un fenomen creixent i tot indica que els manlleus continuaran la tendència a l'ascens. L'impacte que té aquest fet sobre la llengua catalana és evident i té a veure amb l'espai cada cop més petit per a la formació de mots amb els diferents mecanismes propis de la llengua. És si més no inquietant, com hem apuntat en un treball anterior (Freixa, 2017), observar que el català no importa els manlleus directament de les llengües originàries, sinó que normalment ho fa a través del castellà, que ja li dona al manlleu la fesomia lingüística pròpia del seu sistema (i no del sistema del català). I que dins la resta de neologismes (ens referim a les unitats no manllevades i, doncs, classificades com a pròpies del català perquè aparentment han estat formades amb regles pròpies de la nostra llengua), la producció pròpia de neologismes és molt baixa perquè el català, quan no manlleua directament, calca el patró,²¹ almenys en tot allò que es refereix al coneixement compartit i mundialitzat, que és el que trobem en els textos de premsa d'àmplia difusió.

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- BADIA I MARGARIT, Antoni M. (1995). «Introducció». A: INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: IEC.
- BARRERA, Mariona; ALSINA, Queralt; FERNÁNDEZ, Alejandro; FONT, Marc (2015). «La neologia per manlleu». A: FREIXA, Judit; BERNAL, Elisenda; CABRÉ, Maria Teresa (ed.). *La neologia lèxica catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. Secció Filològica, p. 147-169.
- BASTIDA, Carolina (2014). «Manlleus de l'anglès». A: CABRÉ, Maria Teresa; DOMÈNECH, Ona; ESTOPÀ, Rosa (ed.). *Mots nous en català = New words in Catalan*. Amsterdam: John Benjamins, p. 115-131.

20. A Cabré (1991) es van calcular els percentatges sobre els manlleus amb repeticions (*token*) i per això són més alts que els que hem mostrat en aquest treball sobre manlleus diferents (*type*).

21. «Buscant per a cada exemple el moment d'aparició (de posada en circulació a la premsa general, vull dir), he volgut observar la dependència que la innovació lèxica catalana pugui estar tenint de la castellana i hem vist que, efectivament, hi ha una tendència molt acusada: els neologismes catalans apareixen en els diaris més tard que els castellans i normalment en són una còpia. I, en el cas dels manlleus, la situació és la mateixa perquè el castellà està fent el paper de transmissor» (Freixa, 2017: 50).

- CABRÉ, Maria Teresa (1991). «Aspectes sobre la neologia: la novetat lèxica a través de dos diaris catalans». A: *Estudis de llengua i literatura catalanes, xxii: Miscel·lània Jordi Carbo-nell*, p. 359-376. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- COLOMER, Rosa; FARGAS, Xavier (2003). «El tractament dels manlleus en la terminologia catalana: criteris i noves perspectives». *Revista de Llengua i Dret*, núm. 40, p. 61-88.
- CREUS, Imma; JULIÀ, Joan (2010). «L'adaptació fònica dels neologismes per manlleu en català». A: CABRÉ, Maria Teresa; DOMÈNECH, Ona; ESTOPÀ, Rosa; FREIXA, Judit; LORENTE, Mercè (ed.). *Actas del Congreso Internacional de Neología en las Lenguas Románicas (CINEO)*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Institut de Lingüística Aplicada, p. 363-376.
- FREIXA, Judit (2017). «Tendències actuals en neologia catalana: innovar o copiar?». A: *Creació terminològica: de Ramon Llull a les xarxes socials: Espais Terminològics 2016*. Barcelona: TERMCAT. (En Primer Terme; 11), p. 35-92. També disponible en línia a: <http://www.termcat.cat/docs/PDF/Espais_terminologics_2016> [Consulta: 28 novembre 2018].
- FREIXA, Judit; SOLÉ, Elisabet; CABRÉ, Maria Teresa (1996). «Observació de la variació i contacte de llengües en els neologismes». A: BOIX, Emili. [et al.] (ed.) (1998). *El contacte i la variació lingüístics: Descripció i metodologia*. Barcelona: Universitat de Barcelona, p. 89-104.
- GENÉ-GIL, Maria (2014). «Manlleus de l'anglès». A: CABRÉ, Maria Teresa; DOMÈNECH, Ona; ESTOPÀ, Rosa (ed.). *Mots nous en català = New words in Catalan*. Amsterdam: John Benjamins, p. 133-144.
- GUERRERO RAMOS, Gloria (1996). «¿Es necesario el préstamo?». A: SERRA, Enrique [et al.] (ed.). *Panorama de la investigación lingüística a l'Estat espanyol: Actes del I Congrés de Lingüística General*. Vol. V: *Llengua i cultura. Sociolingüística. Lingüística històrica*. València: Universitat de València, p. 36-41.
- LOUBIER, Christine (2011). *De l'usage de l'emprunt linguistique*. Quebec: Office Québécois de la Langue Française. (Langues et Sociétés; 41)
- MONTANÉ, M. Amor (2015). «L'avaluació de la implantació de la terminologia catalana: on som i on podríem arribar». *Treballs de Sociolingüística Catalana*, núm. 25, p. 81-94.
- RULL, Xavier (2000). «Aspectes socials i lingüístics dels manlleus». *Llengua i Ús*, núm. 1-11, p. 18-36.
- (2008). *Els estrangerismes del català: Com són i per què en tenim. Una aproximació sociolingüística*. Tarragona: Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili.
- TERMCAT (1990). *Manlleus i calcs lingüístics en els treballs de terminologia catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura.
- (2005). *Manlleus i calcs lingüístics en terminologia* [en línia]. Vic: Eumo; Barcelona: TERMCAT. (En Primer Terme; 1. Criteris i Mètodes) <<http://www.termcat.cat/docs/docs/ManlleusCalcs.pdf>> [Consulta: 28 novembre 2018].
- (2006). *Gastronomia del Pròxim Orient* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/32/> [Consulta: 28 novembre 2018].
- (2011). *Terminologia i fraseologia dels productes informàtics* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/123/> [Consulta: 28 novembre 2018].
- (2013). *Terminologia del manga* [en línia]. Barcelona: TERMCAT. <<http://www.termcat.cat/docs/PDF/TerminologiaManga.pdf>> [Consulta: 28 novembre 2018].
- VILA, F. Xavier; NOGUÉ, Marina (2008). «Vejam què passa? L'anàlisi de la implantació dels neologismes terminològics en els usos lingüístics». *Llengua i Ús*, núm. 41, p. 71-77.